

Arhivski informacijski potenciali - ekonomska vrednost arhivskih informacij

MIROSLAV NOVAK

UVOD

K pisanju tega prispevka so me vzpodbudile dosedanje izkušnje t. i. on line proizvedovanja po nekaterih podatkovnih zbirkah, še posebej pa po danes najbolj popularnem svetovnem računalniškem omrežju INTERNET. Veliko ponudnikov informacij na tem omrežju generira t.i. "javno dostopne informacije";¹ za druge pa je potrebno odšteti vnaprej določene vsote denarja. Podobno kot v svetu poznamo tudi v Sloveniji oba načina izkoriščanja informacij na elektronskih medijih.

Znano je, da v arhivskih skladiščih hranimo - arhiviramo - tekoče kilometre arhivskega gradiva, ki ga na podlagi splošno sprejetih metod in oblik dela v arhivskih strokovnih institucijah popisujemo in tehnično opremljamo. Pri tem pa lahko z informacijskega vidika rečemo, da v samem postopku arhiviranja arhivski delavci neposredno oblikujejo t. i. primarni² in sekundarni³ arhivski podatkovni potencial posredno pa še terciarni⁴. Interakcija vseh teh potencialov daje celotni ali skupni arhivski podatkovni potencial. Ugotavljamo, da se količina le-tega v arhivih povečuje linearno, obseg dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih pa se povečuje eksponentno. To pa arhivske delavce vodi do mnogih strokovnih dilem. Če pa k temu dodamo še uporabnike arhivskega in dokumentarnega gradiva, lahko govorimo o arhivskem informacijskem potencialu določene strokovne institucije.

Z metodološkega vidika vrednotenja celotnega arhivskega podatkovnega potenciala je potrebno naprej ugotoviti stroške primarnega in sekundarnega, nato pa še terciarnega arhivskega

podatkovnega potenciala. Na podlagi vsote stroškov lahko ob upoštevanju dodatnih parametrov oblikujemo izhodišča vrednotenja posameznih sestavnih delov arhivskega podatkovnega potenciala in s tem teoretično vrednost posameznega podatka, ki ga hranimo v arhivskih skladiščih skupaj s potrebnim informacijskim okoljem.

STROŠKI PRIMARNEGA ARHIVSKEGA PODATKOVNEGA POTENCIALA

V nadaljevanju bomo skušali opredeliti osnovne parametre za ovrednotenje primarnega arhivskega podatkovnega potenciala, ki izhajajo iz postopkov ohranjanja in urejanja arhivskega gradiva. Pri tem pa predpostavimo, da ima celota od ustvarjalca prevzetega arhivskega gradiva enako mero možnosti, da bi bila uničena, oziroma, da ostane ohranjena. S to predpostavko namreč abstrahiramo stroške varovanja in ohranjanja arhivskega in dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih in jih zato ne vključujemo v naš sistem vrednotenja.

Stroške tehnične opreme za ohranjanje primarnega arhivskega podatkovnega potenciala lahko izračunamo na podlagi vsote stroškov prostorov, namenjenih ohranjanju arhivskega gradiva, ter stroškov njihovega rednega vzdrževanja. K temu je potrebno prišteti stroške tehnične opreme (police, škatle, srajčke, itd.). Če pa k temu dodamo še celoto manipulativnih stroškov (čiščenje gradiva, preseljevanje, itd.), dobimo stroške ohranjanja in tehničnega urejanja primarnega arhivskega podatkovnega potenciala.

Ta idealna shema velja smo pri dobro ohranjenem klasičnem arhivskem gradivu. Pri poškodovanem arhivskem gradivu pa je potrebno ob naštetih stroških dodati še stroške restavracije in konservacije ter dodatne manipulativne stroške.

Pri določanju stroškov primarnega arhivskega potenciala na novih nosileh informacij je k vsem zgornjim stroškom potrebno prišteti še stroške zagotavljanja njihove berljivosti in posebne manipulativne stroške.

Na podlagi prikazanega lahko ugotovimo, da celotne stroške varovanja in ohranjanja primarnega arhivskega podatkovnega potenciala lahko relativno enostavno izračunamo. Pri tem pa se tako v teoretičnem in praktičnem smislu zaplete, če želimo izračunati vrednost posameznega podatka iz primarnega arhivskega podatkovnega potenciala.

¹ S pojmom "javno dostopne informacije", ki jih velikokrat napačno imenujemo tudi "brezplačne", označujemo liste informacije, ki so na voljo javnosti, ne da bi bilo potrebno za njihovo uporabo karkoli plačati bodisi lastniku oziroma servisu, ki vzdržuje podatkovne zbirke. To pa ne pomeni, da ni potrebno plačati stroškov v zvezi z komunikacijsko infrastrukturo.

² S pojmom primarni arhivski podatkovni potencial oz. primarne informacije označujemo informacije iz arhivskega gradiva, ki je ohranjeno bodisi v originalu ali različnih kopijah. K slednjemu spadajo tudi objave arhivskega gradiva v obliki viruv.

³ S pojmom sekundarni arhivski podatkovni potencial oz. sekundarne informacije označujemo vsa arhivska pomagala, kot so inventarji, popisi, indeksi, konkordančne tabele, kartoteke itd. Sem spadajo tudi različni vodniki po fondih in zbirkah.

⁴ S pojmom terciarni podatkovni potencial oziroma informacije označujemo sumarne podatke ali informacije o arhivski instituciji, načinu delovanja, dostopnost do gradiva in zelo povzete informacije o arhivskih fondih in zbirkah.

STROŠKI SEKUNDARNEGA ARHIVSKEGA PODATKOVNEGA POTENCIALA

Pri sekundarnem arhivskem podatkovnem potencialu ugotavljamo druge poudarke in s tem tudi druge značilnosti njegovega vrednotenja v primerjavi s primarnim. Metodologija ugotavljanja stroškov strokovno ohdelanih podatkov sekundarnega arhivskega potenciala je tako podobna primarnemu, a se njihovi parametri med seboj močno razlikujejo.

S popisovanjem in strokovnim obdelovanjem arhivskega gradiva v arhivih generiramo podatke za potrebe raziskovalnega dela, upravnega postopka, razstavne dejavnosti, publiciranja itd. S tem v zvezi pa nastajajo relativno veliki stroški, ki so odvisni predvsem od ohlike in realizacije celotnega informacijskega sistema. K stroškom opravljenega strokovnega dela je potrebno dodati še celoto stroškov vzpostavitve informacijskega sistema, njegovega vzdrževanja ter obdelave, distribucije in varovanja podatkov. Iz tega seveda izhaja zakonitost, da se stroški sekundarnega arhivskega podatkovnega potenciala večajo premo sorazmerno z večanjem primarnega arhivskega podatkovnega potenciala.

STROŠKI TERCIARNEGA ARHIVSKEGA PODATKOVNEGA POTENCIALA

Stroški terciarnega arhivskega podatkovnega potenciala so sestavljeni iz opravljenega dela arhivskih strokovnih delavcev ter stroškov vzdrževanja terciarnega informacijskega sistema. Pri tem ugotavljamo, da je realizacija generiranja samega potenciala relativno enostavna, saj je vloženega dela v primerjavi s sekundarnim arhivskim podatkovnim potencialom absolutno manj, pa tudi celotna količina podatkov ni velika. Stroški vzdrževanja posameznega podatka se na tem nivoju celotnega sistema znižujejo v obratnem sorazmerju z večanjem primarnega in sekundarnega arhivskega podatkovnega potenciala.

DISTRIBUCIJA ARHIVSKEGA PODATKOVNEGA POTENCIALA

V arhivski teoriji in praksi poznamo vsaj dva osnovna načina in njihove različne izpeljanke distribucije arhivskih podatkov. Pri pasivni nadzorovani distribuciji arhivski delavci pripravljajo vodnike in inventarje ali popise na katerem koli mediju ter enostavno čakajo, da pridejo uporabniki v arhivske čitalnice in jih začnejo uporabljati. Na ta način je distribucija podatkov sicer zelo nadzorovana, a tudi omejena na relativno majhen krog uporabnikov, kar pa ni v skladu z usmeritvami sodobne arhivske teorije in prakse. Prav zaradi tega je potrebno v arhivih uporabljati aktivno nadzorovano distribucijo podatkov⁵. To

pa lahko realiziramo na več načinov. Najbolj enostavne in razširjene so klasične oblike prezentacije kot so razstave arhivskega gradiva, zunanja služba, objave virov, popisov, vodnikov in drugih pomagal za raziskovanje arhivskega gradiva, strokovna posvetovanja, ekskurzije itd. K tem je potrebno dodati še nekatere alternativne načine prezentacije s pomočjo informacijske tehnologije (npr. radio, televizija, kabelski informacijski sistemi, računalniška omrežja), z arhivskimi raziskovalnimi tabori itd. Pri tem seveda opazamo, da uporaba sodobne informacijske tehnologije odpravlja jasne ločnice med publikacijami in razstavami⁶, med pisano in govorjeno besedo, med grafiko in tekstom in vse to v realnem času.

VREDNOST ARHIVSKIH INFORMACIJ

Arhivski podatki v interakciji z uporabnikom postanejo informacije. Če pa ob tem upoštevamo še spoznanje, da se informacije v procesu arhiviranja transformirajo tako, da njihovi prvotni poudarji izgubljajo na svojih izhodiščnih vrednostih, a istočasno pridobivajo na velikokrat vnaprej nedoločljivih vrednostih, moramo definirati določeno dodatno arhivsko informacijsko vrednost.

Vrednost celote arhivskih informacij je sestavljena iz celotne vrednosti arhivskega podatkovnega potenciala (opravljeno delo merimo s številom človek-let-dela) in dodatne vrednosti informacije v določenem trenutku transformacije. Pri tem seveda izhajamo iz spoznanja, da je število posameznih podatkov v celotnem arhivskem gradivu veliko, a ne neskončno veliko. Tako lahko izpostavimo posredno in neposredno metodo izračunavanja vrednosti posameznih arhivskih podatkov oziroma informacij.

S posredno metodo skušamo ugotavljati direktne in indirektne vplive informacij iz arhivskega gradiva na okolje in rezultate tega delovanja ovrednotimo na različne načine. Ob tem velja izpostaviti, da je vplivov zelo veliko, a ne neskončno veliko. Če pa upoštevamo še število interakcij, ki so povrh tega časovno nepredvidljive in tudi izredno težko empirično merljive, pa nam ugotavljanje objektivnih rezultatov predstavlja resnično sizifovo delo.

Pri neposredni metodi ugotavljamo stroške celotnega arhivskega informacijskega potenciala z dodano vrednostjo. Tudi tukaj se zelo zaplete, saj se v sekundarnem arhivskem podatkovnem potencialu ohlikuje problem števila kombinacij, v katerih se podatki lahko pojavijo. Teh je lahko

evidentiranje uporabnikov in dostopnost do določenega gradiva, ampak celoten spekter aktivnosti nadzorovanja pretoka informacij, tako v samem arhivu kot tudi izven arhivskih institucij.

⁶ Izdelava t.i. domačih strani na WWW strežniku je lahko razstava, a hkrati tudi publicirano delo z vsemi njenimi atributi.

⁵ Pojem nadzorovane distribucije podatkov vključuje ne samo

veliko, a spet ne neskončno veliko. Če pa k temu dodamo še določeno veliko končno število različnih oblik povpraševanj ob primarnih arhivskih potencialov, ugotavljamo, da se gihljemo na meji spoznavnega in določljivega.

Pri obeh metodah se srečujemo s podpornimi problemi, ki se rezultirajo v velikokrat realno neobjektivnem vrednotenju ter realno neprimerljivostjo rezultatov obeh metod zaradi njihovih različnih izhodišč.

Vrednosti arhivskih informacij pa kljub temu ne moremo in ne smemo gledati v ekvivalentu katerekoli domače ali svetovne valute, ampak v smislu oblikovanja pozitivnega odnosa okolja do varovanja in ohranjanja arhivskega gradiva kot kulturne dediščine, zato tu ne moremo govoriti o tržnem gospodarstvu v klasičnem pomenu besede.

ZAKLJUČEK

Uporabniki arhivskega gradiva največkrat ne vedo, kje in na kakšen način je mogoče priti do želenih podatkov, ko pa do njih pridejo, pa po načelu "spoznano - konzumirano" ne morejo oceniti niti opravljenega dela niti količine kapitala, ki je bil vložen v informacijski sistem, tehnično opremo in druge dejavnike, ki so omogočili, da je iskani podatek iz arhivskega gradiva ostal ohranjen in ga je bilo mogoče brez večjih težav najti v neki celoti arhivskega gradiva.

V pričujočem prispevku sem skušal opozoriti na nekatere metodološke probleme ugotavljanja vrednosti arhivskih informacij in števila podatkov, ki jih hranimo v arhivskih skladiščih. Pri tem sem ugotovil, da bi bilo potrebno ta izhodišča razvijati dalje predvsem na nivoju ugotavljanja metodologije vrednosti celotnega arhivskega podatkovnega potenciala, saj izgleda, da obvladovanje vrednosti celotnega arhivskega informacijskega potenciala presega realne mož-

nosti obstoječe arhivske teorije in prakse.

Prav gotovo lahko zaključimo, da podatki oziroma informacije iz arhivskega gradiva tvorijo velik arhivski potencial kulturne dediščine, ki je v principu unikatni. Prav ta unikatnost brez konkurence pa arhive postavlja v poseben, celo monopolističen položaj sodobne tržno naravnane družbe, ki pa ga arhivski delavci nekako ne moramo prav izkoristiti. Verjetno še ni prišel pravi trenutek za tovrstno trgovanje. Brez dvoma so možnosti prodaje arhivskih podatkov velike, samo ponuditi jih je potrebno za "realno ceno".

Literatura:

1. James Martin, Einführung in die Datenbanktechnik, Dunaj 1981.
2. James Martin, Strategy for Distributed Data Processing, Prentice Hall 1982.
3. Janez Grad, Gortan Resinović, Viljem Rupnik, Ekonomika informacijskih sistema, Zagreb 1986.
4. Pater Pavel Klasinc, Materialno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij, Maribor 1992.
5. Frank Lezaja, Cost Justifying a Document Image Processing System, Zbornik DOC-SYS 93, Ljubljana in Portorož 1993, str. 101-112.
6. Miroslav Novak, Tipologija in transformacija informacij ter njihova diseminacija v arhivih in arhivskih službah, Zbornik DOC-SYS 94, Ljubljana in Portorož 1994, str. 147-154.